

© Коваленко О.С., 2016

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Київ

ЗАЛУЧЕНІ КОШТИ – ОСНОВА РЕСУРСНОЇ БАЗИ БАНКУ: ПРАКТИКА УКРАЇНСЬКИХ БАНКІВ

Досліджено питання ролі залучених коштів в структурі ресурсів українських банків. Розглянуто склад основних елементів, які формують залучені кошти банку, та їх характеристику. Досліджено стан та виявлено основні тенденції, що превалюють на депозитному ринку України. Виходячи з проаналізованого матеріалу сформовано пропозиції щодо покращення умов залучення коштів клієнтів банками та стабілізації ситуації на депозитному ринку України.

Ключові слова: залучені кошти, банк, депозит, ринок депозитів, депозитні та ощадні сертифікати, поточний рахунок, ресурсна база банку, власний капітал, банківські ресурси.

Постановка проблеми. Специфічність діяльності банківських установ зумовлює особливу структуру ресурсної бази, вагомою часткою якої є залучені кошти. Власний капітал банку відіграє важливу роль на початковому етапі існування банку, виконує захисну, оперативну та регулюючу функції. В процесі здійснення діяльності на перше місце виходить залучений капітал, від ефективності управління яким залежить фінансовий результат діяльності та фінансова стійкість банку. Винятково важлива роль залучених коштів та ринку депозитів як їх основного джерела в господарській діяльності банку зумовлює актуальність даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням ресурсної бази загалом та залучених коштів зокрема займалася значна кількість відомих українських науковців. Вчені сформували теоретичну базу, вивчали практичні аспекти управління залученими коштами як на прикладі України, так і країн Європи. До них належать Мороз А.М.[5], Савлук М.І.[5], Примостка Л.О.[4].

Формулювання цілей статті. Мета статті – дослідження ролі залучених коштів в структурі ресурсної бази банку, аналіз стану та основних тенденцій на депозитному ринку України, який виступає джерелом залучених коштів; вироблення пропозицій щодо підвищення ефективності залучення коштів клієнтів банками та стабілізації депозитного ринку України.

Викладення основного матеріалу дослідження. Ресурси банків, залежно від способу їх формування, поділяються на власні, запозичені та залучені кошти. Власний капітал банку відіграє важливу роль на початковому етапі існування банку, виконує захисну, оперативну та регулюючу функції. Запозичення здійснюються в окремих випадках на міжбанківському ринку. В процесі здійснення банківської діяльності на перше місце виходить

залучений капітал, від ефективності управління яким залежить фінансовий стан банківської установи.

Трактування поняття залучених ресурсів вченими має суттєві відмінності. Л.С. Кутідзе відзначає, що «Депозитні залучені ресурси – кошти, внесені в банк фізичними і юридичними особами на певні рахунки і використані ними відповідно до режиму рахунка і банківського законодавства» [3].

А.В. Демківський трактує залучені кошти банку як сукупність коштів, які акумулюються банком на різних рахунках клієнтів у вигляді депозитів, або придбані на грошовому ринку міжбанківські кредити чи централізовані ресурси [2]. Звідси, до залучених коштів автор відносить й кредитні ресурси, акумульовані на міжбанківському кредитному ринку, що дещо суперечить загальній практиці.

У підручнику «Гроші та кредит» М.І. Савлук дає таке визначення поняттю «залучені кошти банку»: це сукупність коштів на поточних, депозитних та інших рахунках банківських клієнтів (юридичних і фізичних осіб), на рахунках громадських організацій, різноманітних суспільних фондів, які розміщуються в активи з метою отримання прибутку чи забезпечення ліквідності банку [5].

Отже, на основі вищевизначеного під залученими коштами ми розуміємо тимчасово вільні кошти вкладників – економічних суб'єктів (в національній та іноземній валютах), які мобілізовані банком на певних умовах і на визначений термін, чи до запитання.

Залучені кошти є найбільш значною частиною пасивів банку, яка в кілька разів перевищує його власні кошти. Фактично залучені кошти — це основне джерело формування ресурсів комерційного банку, які спрямовуються на проведення активних операцій [4]. Виходячи з банківської практики в Україні в середньому обсяг залучених коштів в 3-3,5 рази перевищує власний капітал (Таб. 1). Чим вищий даний показник, тим більш ризикована діяльність банку.

Таблиця 1.

Співвідношення залучених коштів та власного капіталу

	01.01.10	01.07.10	01.01.11	01.07.11	01.01.12	01.07.12	01.01.13	01.07.13	01.01.14	01.07.14	01.01.15	01.07.15
Власний капітал банку, млрд. грн.	120	127	146	148	155	164	170	176	193	178	148	140**
Кошти клієнтів, млрд. грн.	350	383	439	500	525	543	598	650	703	691	718	689
Перевищення коштів клієнтів над власним капіталом банку, разів	2.91	3.02	3.01	3.38	3.38	3.31	3.51	3.69	3.65	3.88	4.85	4.93

*Джерело: Власні розрахунки на основі [1].

**З 01.04.2015 фінансова звітність, яка подається НБУ, розбивається на звітність платоспроможних і неплатоспроможних банків. На 01.07.2015 береться інформація лише платоспроможних банків.

Важливу роль залучених коштів, як ресурсної складової, підтверджують наведені дані.

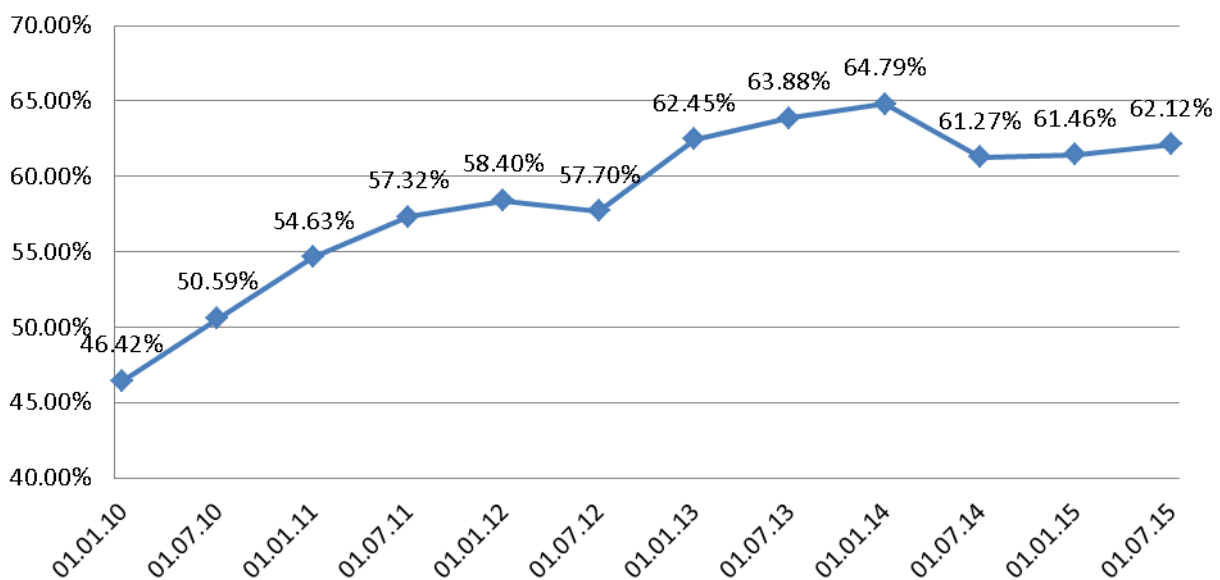

Рис. 1. Частка залучених коштів клієнтів у зобов'язаннях банківської системи, % (на основі даних [1])

До залучених коштів банку належать (як в національній, так і в іноземній валютах):

- залишки коштів на поточних рахунках;
- вклади до запитання;
- строкові вклади фізичних і юридичних осіб;
- кошти, акумульовані шляхом випуску депозитних та ощадних сертифікатів.

Формування банками ресурсної бази шляхом залучення коштів є основою діяльності комерційних банків, оскільки залучені ресурси відіграють основну роль в проведенні активних операцій банківських установ. За рахунок залучених коштів формуються активи банку з метою отримання прибутку.

Постійні зміни економічного стану як окремого банку, так і ринку загалом, потребує управління залученими коштами, що передбачає контроль за двома основними параметрами – обсягом та ціною ресурсів. Оптиміальне співвідношення забезпечує як прийнятний рівень ефективності діяльності банку, так і фінансову стійкість.

Кошти на поточних рахунках та вклади до запитання є нестабільними ресурсами, що обмежує можливість їх використання банком для позичкових та інвестиційних операцій. Управління цими ресурсами вимагає додаткових зусиль та вмінь. Однак це й найбільш дешеві ресурси, які банк може залучити на ринку. Як правило, за кошти, що знаходяться на поточних рахунках, не

нараховується відсоток (або є мінімальним). У зв'язку з цим банки намагаються залучити даний ресурс шляхом надання додаткових супутніх послуг.

Найбільш стабільним ресурсом є строкові кошти, залучені банківськими установами. Строкові кошти (строкові депозити/вклади) – це кошти, які залучаються банком на тривалий період часу. В [5] до строкових відносяться кошти, що залучаються на термін, не менше одного місяця. Строкові кошти найбільш бажаний ресурс для банків, оскільки дозволяють з високою точністю планувати діяльність. Однак при цьому строкові депозити є досить дорогим ресурсом.

Залучені кошти дешевший ресурс у порівнянні з кредитами. Саме тому банки проводять активну політику в напрямку залучення коштів від населення та юридичних осіб. До того ж в умовах низького розвитку українського міжбанківського ринку отримання кредитів від інших банків не завжди можливе та проблемне. Особливо це

завдання ускладнюється в умовах економічної нестабільності, девальвації національної валюти та банкрутства банків, що яскраво спостерігалось в 2014 та на початку 2015 року. Банки звертаються на міжбанківський ринок лише в разі необхідності. Для банків-партнерів це виступає своєрідним повідомленням про стан речей в їхнього контрагента, що також впливає на діяльність банку.

Станом на 1 липня 2015 року загальна сума строкових коштів, залучених платоспроможними банками (кошти юридичних та фізичних осіб), становила більше 389 млрд. грн. Основну масу складали кошти фізичних осіб, частка яких становить більше 72%. Отже, на основі цих даних можна зробити висновок про те, що банківська система залежна від депозитних (строкових коштів) фізичних осіб, що ще раз доводить важливість ролі депозитів і депозитного ринку у функціонуванні банків і банківської системи, а фізичних осіб – як основного економічного суб'єкта, що володіє ресурсом.

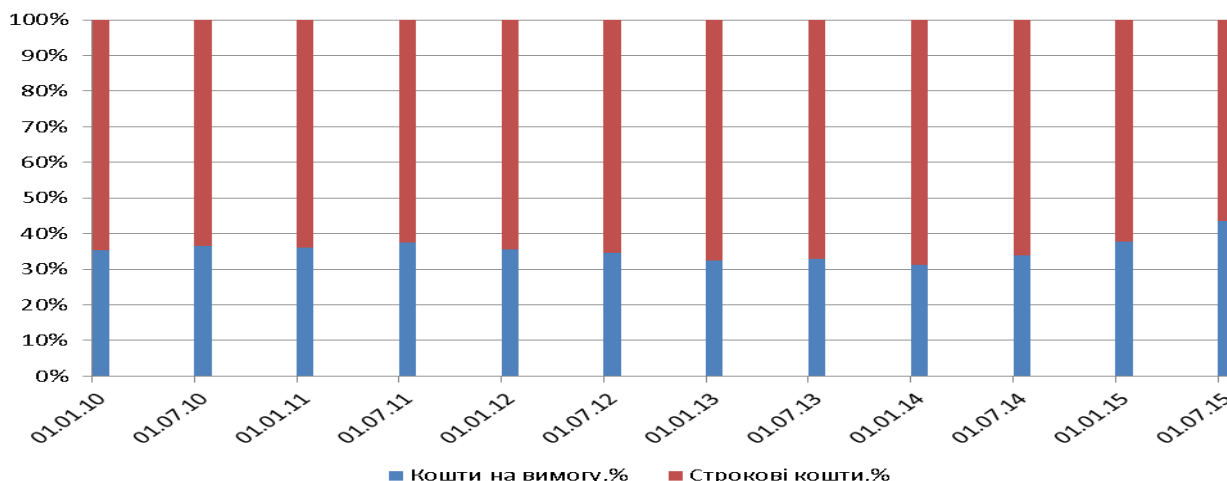

Рис. 2. Структура залучених клієнтських коштів, % (на основі даних [1])

Однією з форм строкових вкладів є сертифікати. Сертифікати бувають депозитні та ощадні. Депозитні сертифікати надаються юридичним, а ощадні – фізичним особам.

Сертифікат – це цінний папір, що може використовуватися його власником як платіжний засіб і мати обіг на фондовому ринку [5]. Використання сертифікатів вигідне для банківських установ. Пояснюється це тим, що при бажанні чи потребі власник даного цінного паперу може його продати іншій особі (за винятком іменного сертифіката). При цьому ресурси з банку не вилучаються, на відміну від ситуації, коли відбувається розірвання депозитного договору. На сьогодні

використання сертифікатів в Україні дуже обмежено, а зазначені переваги нівелюються у зв'язку з нерозвиненістю ринку цінних паперів.

Характерною особливістю ресурсної бази банків є значна залежність від іноземної валюти. Частка коштів клієнтів іноземної валюти на 01.07.2015 р. становила більше 50% (Рис.3). Така ситуація робить банківську систему вразливою до коливань валютних курсів. Підтвердження – складна ситуація на банківському ринку в першому півріччі 2015 року – більш ніж в 30 банків було введено тимчасову адміністрацію. Значне погіршення фінансового стану банківських установ було спричинено різкою девальвацією національної валюти.

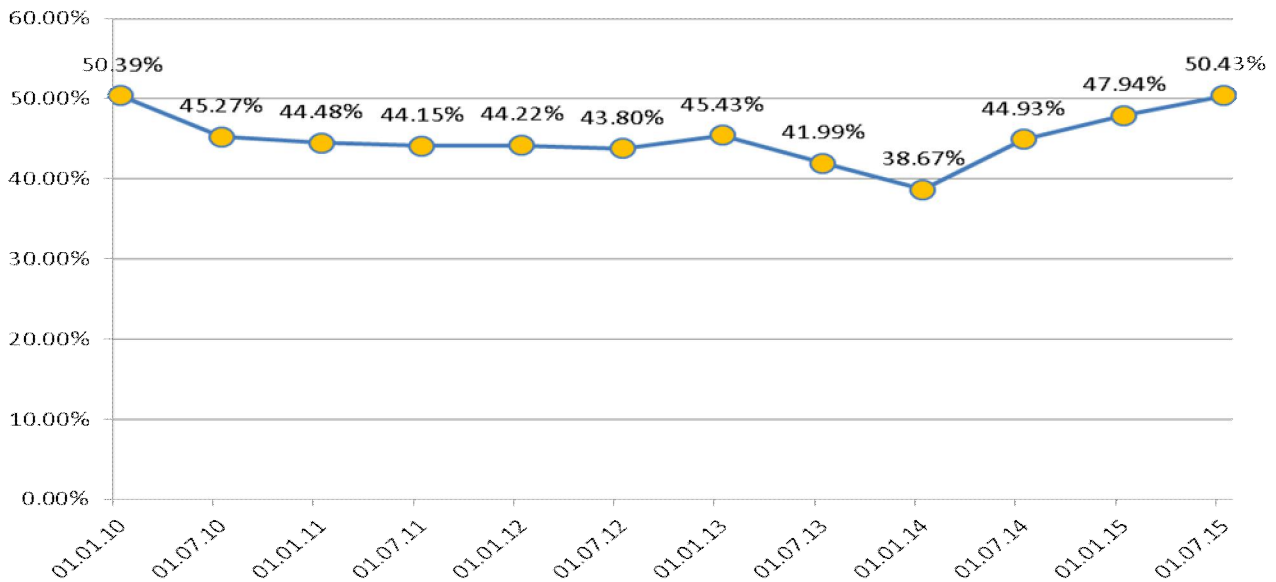

Рис. 3. Кошти клієнтів в іноземній валюті, % (на основі даних [1])

Варто відзначити останні законодавчі ініціативи влади на шляху стабілізації ситуації на депозитному ринку. Президентом України 14 травня 2015 року підписано закон, який вносив зміни до Цивільного кодексу України. Відповідно до цього закону банки не зобов'язані повертати депозити власникам на першу вимогу, якщо це не передбачено умовами договору. Дане рішення має ряд позитивних наслідків для банківської системи та виправило недолугість попереднього законодавства. Зауважимо, що раніше вкладник мав право звернутися до банку та вимагати повернути йому кошти як по депозитах на вимогу, так і строкових депозитах. Банк право відмовити не мав [6].

Загалом прийняття закону дозволить банкам формувати більш стабільну ресурсну базу, ефективніше управляти ліквідністю та кредитувати довгострокові проекти клієнтів. Але, позитивного ефекту від закону варто очікувати не скоро. Першочерговим є стабілізація ситуації в банківському секторі, стабілізація курсу іноземної валюти та поступове відновлення економіки.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Залучені кошти клієнтів є основою ресурсної бази більшості банківських установ. Для підтримання фінансової стійкості та забезпечення прибутковості необхідне ефективне

управління залученими коштами. У зв'язку з цим, важливим завданням як для держави, так і для банків є стабілізація ситуації на банківському ринку залучених коштів. Досягнення поставленої мети можливе шляхом дотримання наступних рекомендацій:

- враховуючи значну доларизацію економіки та вагомий вплив іноземної валюти, пропонується заборонити продаж банками готівкової іноземної валюти, а клієнти можуть відкривати рахунки в тій валюті, в якій забажають (якщо банк, відповідно відкриває рахунки в цій валюті). Це дозволить, по-перше, уникнути чорного ринку (яскравим прикладом існування якого є нинішня економічна ситуація); по-друге, у кризові моменти вдасться уникнути використання іноземної валюти як засобу обміну. Хоча де-юре, наразі це законодавчо заборонено, але де-факто долар США широко використовується в розрахунках в Україні;

- широке використання ощадних та депозитних сертифікатів дозволить стабілізувати ресурсну базу банківських установ та сприятиме розвитку ринку цінних паперів;

- активне застосування на практиці рейтингів банків, які присвоюються незалежними рейтинговими агентствами.

Список використаних джерел

1. Дані фінансової звітності банків України [Електронний ресурс] // НБУ. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.bank.gov.ua>.
2. Демківський А. В. Гроші та кредит / А. В. Демківський. – Київ: Дакор, 2007. – 528 с.
3. Кутідзе Л. С. Структура залучення фінансових ресурсів комерційним банком: деформація під впливом світової фінансової кризи / Л. С. Кутідзе. // Економічний простір. – 2009. – №23. – С. 131-139.
4. Примостка Л. О. Фінансовий менеджмент у банку / Л. О. Примостка. – Київ: КНЕУ, 2004. – 468 с. – (2).

5. Савлук М. І. Гроші та кредит/ М. І. Савлук, А. М. Мороз, М. Ф. Пуховкіна. – Київ: КНЕУ, 2002. – 598 с. – (3-тє вид., перероб. і доп.).

6. Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов повернення

строкових депозитів" [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/424-19>.

Аннотация

Александр Коваленко

**ПРИВЛЕЧЕННЫЕ СРЕДСТВА – ОСНОВА РЕСУРСНОЙ БАЗЫ БАНКА:
ПРАКТИКА УКРАИНСКИХ БАНКОВ**

Исследован вопрос роли привлеченных средств в структуре ресурсов украинских банков. Рассмотрено состав основных элементов, которые формируют привлеченные средства банка, их характеристику. Изучено состояние и определены основные тенденции, которые преобладают на депозитном рынке Украины. Исходя из проанализированного материала, сформированы предложения по улучшению условий привлечения средств клиентов банками и стабилизации ситуации на депозитном рынке Украины.

Ключевые слова: привлеченные средства, банк, депозит, депозитный рынок, депозитные и сберегательные сертификаты, текущий счет, ресурсная база банка, собственный капитал, банковские ресурсы.

Summary

Oleksandr Kovalenko

**BORROWINGS – THE MAIN COMPONENT OF THE RESOURCE BASE OF THE BANK:
PRACTICE OF UKRAINIAN BANKS**

The question of the borrowed funds role in the structure of the Ukrainian banks resource is investigated. The main elements of the borrowed funds and their characteristics are considered. Condition and main tendency on the Ukrainian deposit market are revealed. Basing on the analyzed material proposals for improving conditions to attract customer funds by banks and stabilize the situation in the deposit market of Ukraine are generated.

Key words: borrowed finances, bank, deposit, deposit market, deposit and saving certificates, current account, resource bank base, equity, bank resources.